

Joodse Geschriften bij de Tanach

*Het Oude Testament leidt tot de Targum,
de Targum leidt tot de Mishna
en de Mishna leidt naar de Talmoed.*

1 De Targum

Dit zijn Aramese parafrasen van ongeveer het gehele Oude Testament, alleen Daniël, Ezra en Nehemia vinden we niet hierin. Ze ontstonden omdat de Joden niet tevreden waren met de Griekse Septuaginta, omdat de christenen deze gebruikte. De *Targum Onkelos* over de Pentateuch werd vertaald in de tweede eeuw na Christus en samengevat in de vierde eeuw na Christus.

2 Mishna

Het Hebreeuwse Mishna is afgeleid van de stam *shánáh*, dat oorspronkelijk ‘voor de tweede keer’ of ‘herhalen’ betekent. Invloed van het Aramees kreeg het echter steeds meer de betekenis ‘leren’. Daarbij gaat het om het bestuderen van de mondelinge wet.

Voor het ontstaan van de Mishna moeten we teruggaan naar de periode van het begin van onze jaartelling. Het jodendom kende in die tijd diverse groeperingen, waarvan de belangrijkste de Farizeeën en de Sadduceeën waren. In tegenstelling tot de Sadduceeën, kenden de Farizeeën naast de schriftelijke Thora een mondelinge overlevering, aan welke zij evenveel gezag toekenden. Zij geloofden namelijk: ‘Mozes ontving de Thora op Sinaï en leverde haar over aan Jozua, Jozua aan de oudsten, de oudsten aan de profeten, de profeten leverden haar over aan de mannen van de Grote Vergadering.’¹

De inhoud van deze mondelinge traditie was hoe de Thora in iedere concrete situatie toegepast moest worden. De mondelinge wet werd dan ook gezien als de sleutel tot de geschreven Thora. De eerste eeuw na Christus werd vooral bepaald door de scholen van Hillel en Shammai. Daarbij was de school van Shammai doorgaans strenger dan die van Hillel. Aangezien de school van Hillel de meeste invloed had, werd deze uitleg van de Thora de norm.

Na de val van Jeruzalem (70n.Chr.) bleven de Farizeeën als enige Joodse groepering bestaan omdat zij zich wisten aan te passen aan de veranderde situatie. Jochanan ben Zakkai gaf zich over aan Vespasianus om zo een Thora-school te kunnen stichten in Javne. Ook ontstonden er andere Thora-scholen. Hier werd de groeiende mondelinge traditie bewaard. Uit de veranderingen na 70n.Chr. bleek de noodzaak om de traditie op schrift te stellen. Door de versplintering van het jodendom zou anders immers de mondelinge traditie verloren zou kunnen gaan. Zo begon te Javne het onderzoek naar de exacte verwoording en vorm van de mondelinge wet. Uiteindelijk kreeg rond 200n.Chr. onder leiding van Yehudah haNasi de Mishna haar definitieve vorm, waarover inmiddels vele geleerden uit deze periode die zich bezig hielden met de studie en de verklaring van de mondelinge en schriftelijke wet (de zogenaamde *Tannaïm*) uit vijf of zes generaties hadden gediscussieerd. Volgens de traditie baseerde Yehudah haNasi de Mishna voornamelijk op Rabbi Meir, die teruggaat op Akiva, die weer naar zijn leermeesters verwijst.

Daarbij is vooral Akiva’s invloed groot geweest, vervolgens die van zijn leerlingen Rabbi Meir, Rabbi Jehuda, Rabbi Jose en Rabbi Shimon. Ondanks dat er in verschillende scholen werden gehanteerd, werd Rabbi Jehuda Mishnah – die is onderverdeeld in 6 hoofddelen (zogenaamde Sedarim), die samen bestaan uit 63 traktaten – algemeen geaccepteerd. Hiermee was de periode van

¹ Babylonische Talmoed, traktaat *Aboth* 1.1a.

de Tannaïm en het ontstaan van de Mishna afgesloten. De indeling van de Mishna werd later overgenomen in de Talmoed.

3 Jalqut

Jalqut is de titel van een andere verzameling Rabbijnse geschriften, die als voortzetting van de Midrash wordt gezien. De *Jalqut Shimeoni* werd rond het einde van de dertiende eeuw door de prediker Shimeon samengevat met meer dan tienduizend rechtshandelingen. Ze oriënteert zich daarbij in haar indeling aan de indeling van het Oude Testament.

Enkele geschriften in de Midrash zijn: *Bereshit Rabbah*, *Shemoth Rabbah*, *Vayikra Rabbah*, *Bamidbar Rabbah*, *Tehilim*, *Hoheslied*, *Qohelet Rabbati*, *Eicha Rabbah*, *Ruth Rabbah*, *Pesikhta Rabbati*, *Sopherim*, *Tanhuma*, *Wijsheid Salomo*, *Jalqut*.

4 Tosefta

De Tosefta (bet. ‘toevoeging’) was het eerste commentaar op de Mishna, en wel van de eerste generaties van Amoraïm. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Tosefta vrijwel dezelfde indeling heeft – enkel Aboth, Tamid, Middot en Kinnim ontbreken.

De Tosefta is eveneens een aanvulling op de Mishna en een voortzetting ervan. Het bevat het onderwijs van de laatste generaties Tannaïm, die over het algemeen niet in de Mishna zijn opgenomen, de generatie van Rabbi Jehuda en de generatie die hierop volgde. Over de tijd en wijze van ontstaan bestaan vele theorieën, die in dit verband niet besproken kunnen worden. In ieder geval moet de Tosefta gedateerd worden vóór de Talmud, want de Gemara citeert, bespreekt en bouwt voort op de Tosefta in de vorm waarin we deze nu kennen. Zo is de Tosefta dus een van de bronnen waaruit de makers van de Talmud hebben geput.

5 De Talmoed

Het woord Talmoed betekent ‘leer’. De Talmoed bevat de wetsuitlegging van de vroegere Joodse schriftgeleerden Tannaïm (40-220n.Chr.) en Amoraïm (220-500n.Chr.). De Mishna werd de basis waarop de Amoraïm, zowel in Palestina als in Babylonië, in de verdere discussie en uitbreiding van de mondelinge Thora voortbouwen. Daaruit kwam in beide gebieden de Gemara voort, die samen met de Mishna de Talmud vormt.

Beide Talmudim bevatten een Gemara bij slechts een deel van de Mishna. De Micha bevat 4187 leerstellingen van Rabbi Jehuda ha-Nasi. En de Gemara bevat twintig keer zoveel leerstellingen als de Mishna. Ook is de Talmoed evenals de Mishna verdeeld in 6 ordes Sedarim genoemd, en 63 traktaten. De Babylonische Talmoed bestaat uit twaalf boeken, de Palestijnse- of Jeruzalemse Talmoed uit één boek. Hieronder vind men een pagina van de Talmoed en een overzicht van de indelingen in de Mishna en Talmoed.

Zeraim (Zaden)	Moed (Feesten)	Nashim (Vrouwen)	Nezikin (Schade)	Kodashim (gewijde zaken)	Tohoroth (zuiverheid)
<i>Berakoth</i> (Zegeningen)	<i>Shabbath</i> (sabbat)	<i>Jebamoth</i> (schoonzusters)	<i>Baba Kamma</i> (eerst poort)	<i>Zebahim</i> (offerdieren)	<i>Kelim</i> (vaten)
<i>Peah</i> (verzamelingen)	<i>Erubin</i> (De fusie van sabbat-grenzen)	<i>Ketuboth</i> (Dood van gehuwden)	<i>Baba Metzia</i> (midden poort)	<i>Menahoth</i> (vleesoffers)	<i>Oholoth</i> (tenten)
<i>Demai</i> (Geen tiende produceren)	<i>Pesahim</i> (Pascha)	<i>Nedarim</i> (gelofte)	<i>Baba Bathra</i> (laatste poort)	<i>Hullin</i> (Dodan van dieren voor voedsel)	<i>Negaim</i> (tekenen van melaatsheid)
<i>Kilaim</i> (Diverse)	<i>Shekalim</i> (Sikkel ver- schuldgingen)	<i>Nazir</i> (gelofte van het Nazireërschap)	<i>Sanhedrin</i> (Het Sanhedrin)	<i>Bekhoroth</i> (Eerstlingen)	<i>Parah</i> (De rode vaars)
<i>Shebiith</i> (Het zevende jaar)	<i>Joma</i> (Verzoendag)	<i>Sotah</i> (De volwassenen)	<i>Makkoth</i> (strepn)	<i>Arakhin</i> (gelofte van taxatie)	<i>Tohoroth</i> (zuiverheid)
<i>Terumoth</i> (Hefoffers)	<i>Sukkah</i> (Loofhuttenfeest)	<i>Gittin</i> (Echtscheiding)	<i>Shebuoth</i> (eden)	<i>Temurah</i> (Vervangen- de offers)	<i>Mikwaoth</i> (dompelbekens)
<i>Máseroth</i> (Tienden)	<i>Jom Tov of Betzah</i> (Feest dagen)	<i>Kiddushin</i> (verloving)	<i>Edujoth</i> (getuigenissen)	<i>Kerithoth</i> (exterminate)	<i>Niddah</i> (menstruatie)
<i>Máser Sheni</i> (Tweede tienden)	<i>Rosh ha-Shanah</i> (Nieuw Jaar)		<i>Abodah Zarah</i> (Afgoderij)	<i>Meilah</i> (heiligschennis)	<i>Makshirin</i> (talenten)
<i>Hallah</i> (Deeg offers)	<i>Taanith</i> (Vasten-dagen)		<i>Aboth</i> (Vaderen)	<i>Tamid</i> (De dagelijks offers)	<i>Zabim</i> (Bloedingen)
<i>Orlah</i> (Fruit van jonge bomen)	<i>Megillah</i> (De Esther rol)		<i>Horajoth</i> (Instructies)	<i>Middoth</i> (maten)	<i>Tebul yom</i> (onderdompeling)
<i>Bikkurim</i> (Eerstelingen)	<i>Moed Katan</i> (Mid-feesten)			<i>Kinnim</i> (Vogeloffers)	<i>Jadaim</i> (handen)
	<i>Hagigah</i> (Feestoffers)				<i>Uktzin</i> (stengels)

5.1 De Palestijnse Talmoed

Vrij snel na de tijd van de Tannaïm kwam in Palestina de discussie over de Mishna op gang, vooral in Tiberia, maar ook in Sepphoris en Caesarea. Hoewel de traditie Rabbi Jochanan noemt als samensteller van de Palestijnse Talmoed, kan deze gedachte niet volgehouden worden – tenzij men er vanuit gaat dat de school van Rabbi Jochanan te Tiberia bedoeld is, of dat het gaat om een andere Rabbi Jochanan, hetgeen echter onwaarschijnlijk is –, aangezien er ook Amoraïm worden genoemd die tot laat in de vierde eeuw leefden en er allerlei gebeurtenissen uit de vierde eeuw genoemd worden.

Tegenwoordig heeft de Liebermans theorie over het ontstaan van de Palestijnse Talmud meer acceptatie gevonden. Volgens hem zijn de eerste drie traktaten van Nezikin eerder samengesteld dan de rest, en wel halverwege de vierde eeuw in Caesarea. Hij baseert dit op belangrijke verschillen tussen deze drie en de overige traktaten. De rest van de Palestijnse Talmoed werd samengesteld in Tiberia, in de eerste helft van de vijfde eeuw. De aanleiding was mogelijk de opheffing van het patriarchaat, een zware ingreep in de organisatie van het Palestijnse Jodendom. Dit verklaart dat de redactie minder grondig is geweest dan in de Babylonische Talmoed.

5.2 De Babylonische Talmoed

Van de beide Talmudim is de Babylonische, die literair gezien boven de Palestijnse Talmoed uitstijgt, de meest gezaghebbende. Hoewel de Palestijnse Talmoed vanaf een zeker moment niet meer bestudeerd werd, heeft de Babylonische Talmoed altijd invloed uitgeoefend op het Jodendom. Ook de Babylonische Talmoed was oorspronkelijk een commentaar op de Mishna, die in 219 door Abba Arikha meegenomen werd naar Babylonië. De eerste generatie van Amoraïm in Babylonië gaf eenvoudige uitleg bij de wetten van de Mishna, terwijl de Amoraïm daarna meer op zoek waren naar de autoriteiten achter de verschillende regels van de Mishna, de principes die eraan ten grondslag lagen en het ontdekken van interne tegenstellingen. Vooral de tradities die teruggingen op Tannaïm, zowel uit de Tosefta als daarbuiten bleken zeer bruikbaar voor hun doel. Tot ongeveer

1925 hield men algemeen vast aan de theorie over de samenstelling van de Babylonische Talmud die zich in de Middeleeuwen had ontwikkeld. Deze was vooral gebaseerd op citaten van de Geonim. Volgens deze theorie nam Ashi (4de generatie Amoraïm; ± 375-427n.Chr.) twee maal de hele tot dan toe mondeling overgeleverde traditie door, waarbij hij het ordende. Rabina II, uit de laatste generatie van Amoraïm, voegde hieraan datgene toe wat door de laatste twee generaties was bijgedragen, waarmee hij de Talmoed afsloot. In de hierop volgende periode van de Savoraïm werd de Talmoed op redactioneel gebied nog wel bijgeschaafd, maar inhoudelijk maakten de Savoraïm geen toevoegingen. Deze theorie is echter onhoudbaar gebleken. In de eerste plaats zijn de passages bij de Geonim niet eenduidig, en kunnen er dus niet zulke vergaande conclusies uit getrokken worden. Maar ook blijkt de onjuistheid ervan uit interne bewijsvoering, aangezien veel materiaal uit de periode na zowel Ashi als Rabina II blijkt te komen en het duidelijk is dat de Talmoed niet het werk van één samensteller of van één school kan zijn.

Hoewel nog geen moderne theorie over het ontstaan van de Babylonische Talmud in haar details algemeen geaccepteerd is, begint er toch een nieuwe consensus te ontstaan. De moderne theorieën gaan er alle vanuit dat er twee ‘lagen’ zijn in de Talmoed: ‘De laag van de Amoraïm bevat materiaal van de derde tot de vijfde eeuw, doorgaans toegeschreven aan met name genoemde meesters. De laag van de Savoraïm komt uit de zesde en zevende eeuw en is grotendeels anoniem.’

De Savoraïm redigeerden dus enerzijds het oudere materiaal, dat bij iedere generatie Amoraïm verder was gegroeid, en niet uitsluitend aan Ashi en Rabina toegeschreven kan worden (hoewel zij ongetwijfeld een belangrijke bijdrage hebben geleverd). De noodzaak van een dergelijke redactie werd duidelijk omdat uit het sluiten van de scholen in Babylonië bleek, dat de Gemara anders wel eens verloren zou kunnen gaan. Maar ze voegden zelf ook nieuw materiaal toe in dezelfde literaire stijl als het oudere materiaal. Nadat de periode van de Savoraïm voorbij was – daarvoor houdt men doorgaans de Arabische verovering aan, die het begin van de periode van de Geonim inluidt) – werd de Babylonische Talmoed als afgesloten beschouwd, en nam het becommentariëren van de Talmoed een aanvang.

6 Perush en de Midrash

Hiermee worden in het Jodendom de commentaren aangeduid. De Midrash is een homiletische verhandeling voor de synagoge. De oudste hiervan de *Midrash Rabba* bestaat hoofdzakelijk uit commentaren over de Thora.

7 Piyyut

Hiermee worden de poëtische religieuze geschriften aangeduid.